

**SZABOLCS VÁRMEGYE ELLENZÉKISÉGE AZ 1905–1906. ÉVI
KORMÁNYZATI VÁLSÁG IDEJÉN**

Az 1867-es kiegyezéssel létrehozott Osztrák–Magyar Monarchiában az 1890-es évektől a válság jelei mutatkoztak. Egyrészt kiéleződtek a közjogi ellentétek a magyar és az osztrák érdekszövetségben bekövetkező változások miatt. Elsősorban a gazdasági kiegyezésről és a hadseregfejlesztésről alkotott elképzelések különbözősége képezte vita tárgyát. Nem volt egyetértés az uralkodó réteget alkotó nagybirtokos és nagytőkés csoportok, azaz az agráriusok és a merkantilisták között sem. Továbbá megerősödtek a társadalom demokratikus átalakításáért küzdő mozgalmak. A szociáldemokraták, az agrárszocialisták és a polgári radikálisok között az összekötő kapcsot a legfőbb cél, a választójog kiterjesztése jelentette. A dualizmus válságához hozzájárult még a nemzetiségi mozgalmak megerősödésén túl a nagyhatalmi erőviszonyoknak a Monarchia számára kedvezőtlen átrendeződése.¹

Ez a problémahalmaz 1905 – 1906 folyamán kormányzati válságot idézett elő. 1905-ben a dualizmus történetében példátlan választási eredmény született: a kormánypárt megbukott. Csupán 159 mandátumot szerzett, míg vele szemben a szövetkezett nemzeti ellenzék összesen 235-öt. Ebből a Függetlenségi Párt 166-ot, relatív többséget alkotva ezzel a koalícióban.² A 166 képviselőből 6-ot a szabolcsi választópolgárok juttattak be, ugyanis Szabolcs vármegye valamennyi választókerületében függetlenségi párti győzelem született.³ A parlamentarizmus szabályai szerint az uralkodónak a győztes koalíciót kellett volna megbízni kormányalakítással, ám annak programja veszélyeztette az 1867-es építményt. Ezért Ferenc József – élve felségjogával – imparlamentáris módon fél évig még a kisebbségbe került Tisza István által vezetett Szabadelvű Párt kezében hagyta a kormányrudat, majd az ausztriai félalkotmányosság tapasztalataiból ötletet merítve 1905. június 18-án egyik hűséges, parlamenten kívüli, párt nélküli magyarországi bizalmasára, a kitüntetésekkel elhalmozott, a dualista rendszer változatlan fenntartásához ragaszkodó Fejérváry Géza báróra, a darabont testőrség parancsnokára ruházta a miniszterelnökséget.⁴

Az ezt közlő királyi kézirat felolvasását és az új kormány székfoglalását a képviselőház 1905. június 21-i, 38. ülése tűzte napirendjére. A honatyák szünni nem akaró zajjal és bekiabálásokkal adtak hangot elutasításuknak.⁵ Majd Kossuth Ferenc javaslatát – szavazás útján – elfogadva a képviselőház kimondta: mivel a Fejérváry-kormány nem felel meg a parlamentáris kormányforma követelményeinek, iránta bizalmatlansággal viseltetik.⁶ Az uralkodó második kéziratának felolvasása után – melyben Ferenc József az országgyűlés üléseinek 1905. szeptember 15-ig történő elnapolását hozta tudomására a tisztelt háznak – báró Bánffy Dezső is határozati javaslattal állt elő. Indítványára kimondták, „*hogy a kormány nem csak súlyos alkotmány sértést követett el a ház elnapolásának kieszközlésével, hanem hogy fennállása és egész kormányzása alkotmányellenes, hogy az állami jövedelmeknek, különösen a közadónak*

¹ CZÖVEK István: Oroszország külpolitikája II. Sándor korában és a közvélemény / Nyíregyháza, 1991. 71–83.

² GRATZ Gusztáv: A dualizmus kora. II. / Bp., 1992. 60. (a továbbiakban: GRATZ, 1992.)

³ A nagyikállói választókerületben dr. Mezőssy Bélának, a tiszalökiben dr. Papp Zoltánnak, a nyírbogdányiban Kállay Leopoldnak, a nyírbátoriban Uray Miklósnak, a kisvárdaiiban Hrabovszky Guidónak szavaztak bizalmat a választópolgárok, az önálló képviselő választási joggal felruházott Nyíregyházán pedig dr. Meskó Lászlónak. Szabolcs–Szatmár–Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára (a továbbiakban: SzSzBML) IV. B. 403. Szabolcs vármegye központi választmányának iratai 1900–1906., 1905. január 31-i ülés; SzSzBML V. B. 180. Nyíregyháza rendezett tanácsú város központi választmányának iratai 1905–1914. XIV. 1905/I.

⁴ GRATZ, 1992. 86.; PÖLÖSKEI Ferenc: A dualizmus válságperiódusa (1890 – 1918). In: Gergely András (szerk.): 19. századi magyar történelem 1790–1918 / Bp., Korona K., 1998. 435. (a továbbiakban: PÖLÖSKEI, 1998.); ROMSICS Ignác: Magyarország története a XX. században / Bp., Osiris K., 2000. 70. (a továbbiakban: ROMSICS, 2000.)

⁵ Az 1905. évi február hó 15-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház. – Napló. I. / Bp., Az Athenaeum irodalmi és nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája, 1905. 461.

⁶ Uo. 468.

igénybevételére és az állami kiadások eszközzésére feljogosítva nincs, hogy a véderő kiegészítését, illetőleg létszámának fentartását törvényesen nem eszközölheti, sem ujonczozás által, sem pedig az 1888: XVIII. t. – cikkben megjelölt rendkívüli módon, hogy kereskedelmi szerződésekre vonatkozólag idegen államokkal nem tárgyalhat és hogy különösen tilos neki a közösi költségek fedezésére a magyar állami pénztárból bármely összeget fordítani.”⁷

A törvényhatóságokat pedig emlékeztették alkotmányvédő hagyományos feladataikra, az 1888. évi XXI. tcz. 20., valamint az 1504. évi I. tcz. 5. és 6. §-aira, és arra, elvárják tőlük, hogy az alkotmányellenes kormányzatot ne támogassák. Ugyanezen a napon a főrendiház is kinyilvánította bizalmatlanságát a „darabont-kormány” iránt Dessewffy Aurél gróf és társai határozati javaslatára.⁸

A képviselőház felhívására a vármegyék jelentős részében – köztük Szabolcsban is – nemzeti ellenállás bontakozott ki. Tekintsük át Szabolcs vármegye tiltakozó lépéseit, melyek rekonstruálásához a levéltári iratokon kívül segítségül hívjuk a *Nyírvidék* és a *Szabolcs* című helyi lapokat.

Szabolcs vármegyében az első újság – a *Nyír* – 1867. október 1-jén jelent meg. Ugyanis az 1867-ben újra életbe lépő sajtótörvény növelte a lapkiadási kedvet. Az eddig főként pesti lapok mellett ekkor kezdtek el vidéken is egyre nagyobb számban a helyi lapok kiadását.⁹

A vasárnaponként megjelenő *Nyírvidék* – „a szabolcsvármegyei községi jegyzők és szabolcsmegyei tanítóegyesület hivatalos közlönye” lévén – a vármegyei elit véleményét fejezi ki, a helyi politikát alakítókról elfogultan nyilatkozik, elismerően tudósít bárminemű szereplésükről. Az alkotmányvédő mozgalomról teljes részletességgel tájékoztatja olvasóit. A sajtó alól szombatoként kikerülő Szabolcs politikai lap 1905. május 27-i számában is megfogalmazza, hogy törekszik az objektivitásra, szent kötelességének tartja az „igazat mindig és mindenkor megmondani”, az akár tetszik, akár nem az „igentisztelt kisvárosi nagyságoknak, vezérférfiaknak”.¹⁰ A cikkekből egyértelműen kiolvasható ellenzéki politikai irányvonala, de hasábjain időnként helyet ad más nézeteket vallók írásainak is. Ezen esetekben szerkesztői megjegyzésként jelzi, hogy a cikk írójával „nem mindenben értünk egyet” vagy „egyik-másik kérdésben nem értünk egyet”.¹¹ Előfordult, hogy ellenzéki sége miatt a hatóság fellépett ellene. Például az 1904 áprilisában országszerte kitört vasúti sztrájk kapcsán április 24-i rendkívüli kiadásában a *Helyzet* című – a kormányt és annak álláspontját politikai szempontból bíráló, a miniszterelnököt támadó – cikk közzétételéért sajtóvétség miatt elítélték Schlichter Gyulát, a lap felelős szerkesztőjét. Ám a kir. törvényszék, mint büntető fellebbviteli bíróság a kir. járásbíróság ezen ítéletét megsemmisítette, és a vádlottat felmentette.¹² A lap a Fejérváry-kormányt hol indulatos, hol inkább ironikus írásokkal utasítja el. Teljes vállszélességgel kiáll az alkotmányért folytatott küzdelemért.

Szabolcs vármegye közönsége 1905. július 12-én, szerdán délelőtt 10 órakor, a városháza nagytermében tartott rendkívüli közgyűlésén emelte fel először tiltakozó szavát. A vármegyei bizottmány tagjai – szokatlan módon – csaknem teljes számban megjelentek, hogy legnagyobb fokú bizalmatlanságukat nyilvánítsák ki az alkotmányellenes kormány ellen. Báró Feilitzsch Berthold, Szabolcs vármegye elnöklő főispánja hosszú megnyitó beszédében kijelentette, hogy állásáról lemondott és azt vissza nem vonja. Ennek elintézését nem szorgalmazza mindaddig, míg arra a kormány okot nem ad, azaz nem követel tőle törvényteleniséget. Biz-

⁷ Uo. 475.

⁸ Az 1905. évi február hó 15-ére hirdetett országgyűlés Főrendiházának Naplója. I. / Bp., Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1906. 31–32. A határozati javaslat névszerinti szavazásra bocsátásakor 54 igen, 19 nem szavazatot adtak le a főrendiház tagjai.

⁹ CZÖVEK István: Az önkényuralom és a dualizmus kora. In: Cservényák László (szerk.): Szabolcs-Szatmár-Bereg megye monográfiája. I. / Nyíregyháza, 1993. 316.

¹⁰ Szabolcs, 1905. május 27.

¹¹ Szabolcs, 1905. november 18.; 1906. január 20. stb.

¹² Szabolcs, 1905. július 8.

tosította a jelenlévőket, hogy a fennálló törvényeket tartja irányadónak, s azoktól semmilyen körülmények között el nem tér, híven kitart az alkotmány mellett.¹³

A főispán nagy tekintélynek örvendett, személyét osztatlan tisztelet és ragaszkodás övezte. Működése mindig pártokon felül állt, szigorúan alkotmányos alapon. (Ő maga az országgyűlési szabadelvű párt tagja volt, melyből 1905 júliusában lépett ki.)¹⁴ Pedig nehéz viszonyok között foglalta el főispáni székét 1897-ben. Elődjének, Kállay Andrásnak főispánsága a Bánffy kormány hírhedt erőszakos választása után lehetetlenné vált. Ekkor emelték helyére Bánffy vejét, báró Feilitzsch Bertholdot, akit azonban a vármegye közönsége hamar megkedvelt alkotmánytiszteletéért, Szabolcs gazdasági és kulturális fejlesztésének istápolásáért.¹⁵

Visszatérve a július 12-i közgyűléshez, az elnöki megnyitó után Mikecz Dezső főjegyző jelentette, hogy Fejérváry Géza, Kristóffy József, Lukács György, Vörös László és György Endre miniszterek leiratban értesítették a vármegyét kinevezésükről, melynek hallatára – a Szabolcs tudósítója szerint – csak úgy zúgott a terem az abcúgolástól.¹⁶ Bory Béla [a szabolcsvármegyei függetlenségi és 48-as párt elnöke, Zs. I.] és Mezőssy Béla [a nagykállói kerület országgyűlési képviselője, Zs. I.] terjedelmes indítványt terjesztett a közgyűlés elé, melyben javasolták: a Fejérváry-kormány törvényellenesnek mondassék ki; a vármegye tagadja meg úgy a vér-, mint a pénzadót és utasítsa a tisztviselőket a sorozási és adóbeszolgáltatási teendők el nem látására; továbbá mondja ki, hogy a kormány részéről esetleg zaklatott tisztviselőknak erkölcsi elégtételt ad, javadalmaikat pedig – ha szükséges – még pótható kivetésével is biztosítja. A törvényhatóság erről határozatot hozott¹⁷ és a nemzeti ellenállás szervezésére, irányítására – a törvényhatósági közgyűlés indokolatlanul nagyszámú összehívásának elkerülésére – egy negyven tagú intézőbizottságot alakított, mely első ülését július 25-én délelőtt 10 órakor tartotta a vármegyeháza kistermében a jövőben követendő irányelvek meghatározása céljából.

Szabolcs vármegye közönségének 389-1905. Bgy. számú határozata folytán a tagok saját kebelükből egyhangúlag megválasztották a bizottság társelnökeiül gróf Dessewffy Aurélt és Bory Bélát, jegyzőül Mikecz Dezsőt; azon ügyek vitelére pedig, melyek személyi vagy hivatali állásánál fogva a főjegyzőre nézve törvényes akadályokkal járhatnak, – mint előadót – Mezőssy Bélát kérték fel. Ezután a bizottság munkarendjét, hatáskörét és illetékességét vették tárgyalás alá. Ülései zártak, de azok jegyzőkönyvei a közönség tudomására hozandók. Határozatait véglegesen minden esetben a soron következő rendes vagy rendkívüli közgyűlés hivattott jóváhagyni. A működés mechanizmusának tisztázása után Bory Béla előterjesztette a darabont-kormány által leküldött ún. intőszózatot, melyet – tárgytalannak tekintve – irattárba tenni javasoltak. Dönteniük kellett abban a katonai kérdésben is, hogy mi történjen a békelétszám kiegészítése céljából behívott tartalékosok, illetve póttartalékosok behívóival, és a hadseregbe önként belépni kívánók nyilatkozatával. Ugyanis a legnagyobb nyári munka idején szokatlan nagy számban ily módon behívottak bizonytalan ideig való visszatartásával próbálta a kormány kijátszani a nemzet újoncmegtagadási jogát. Ez ügyben az intézőbizottság a következő határozatot hozta: ha az alispán a honvédelmi minisztertől nem kap ígéretet arra vonatkozóan, hogy a fegyvergyakorlat lejártával megtörténik a szabadságolás, tartsa függőben a behívó kézbesítését és értesítse az intézőbizottság elnökét. A kiegészítést és a hadsereg békelétszámának biztosítását célzó póttartalékosok behívói nem kézbesíthetők. Az önként belépni kívánóknak pedig a szükséges bizonylatokat az illetékes tisztviselők nem állíthatják ki. Továbbá döntöttek a tisztviselők anyagi támogatásának módjáról, ha azokat a törvénytelen kor-

¹³ SzSzBML IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1905/I. 43. kötet, 1905. július 12-i ülés

¹⁴ Szabolcs, 1905. július 22.; Nyírvidék, 1905. július 23.

¹⁵ Nyírvidék, 1905. július 9.; december 10.; 1906. március 25.; Szabolcs, 1905. november 28.; 1906. április 28.

¹⁶ Szabolcs, 1905. július 15.

¹⁷ Szabolcsvármegye közönségéhez 17500/1905 K. számú tiszteletteljes jelentése Szabolcsvármegye alispánjának Szabolcsvármegye 1905. évi I-ső félévi közigazgatásának állapotáról / Nyíregyháza, Pringer J. Könyvnyomdája, 1905. 6. (a továbbiakban: Alispáni jelentés 1905.); SzSzBML IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1905/I. 43. kötet, 1905. július 12-i ülés

mány – rendeleteinek nem teljesítése miatt – felfüggeszteni. Ez esetben valamelyik hitelintézetől kölcsön felvételét határozta el a bizottság a tisztviselők fizetésének biztosítására.¹⁸

A vármegye tisztviselői nem kis kockázatot vállaltak az ellenállásban való részvétellel, hiszen felfüggesztésük vagy elbocsátásuk esetén egzisztenciájuk veszélybe került volna. Mezőssy Béla javaslatára a bizottság felhívást intézett a vármegye polgáraihoz, melyben kérte, hogy – mindaddig, amíg az országnak alkotmányos kormánya nem lesz – állami adóikat ne fizessék be és ne engedjék meg fiaiknak az önként sor alá állást. S mivel az alkotmányos korszak beálltával hazafias kötelességük lesz a most megtagadott állami terhek lerovása – s ez a későbbiekben nehogy súlyosabban érintse őket –, ezen összegeket szövetkezeteknél vagy takarékpénztáraknál helyezték el. Nyomatékosan felhívta ugyanakkor figyelmüket, hogy a községi, vármegyei és egyházi adót továbbra is pontosan teljesíteni kell.¹⁹

A felhívás célt ért. Míg 1904-ben 2 862 109 korona 23 fillért fizettek be állami egyenes adó címén a szabolcsiak, addig 1905-ben csupán 761 516 korona 45 fillért. Ebből januártól július végéig 610 063 korona 52 fillért, augusztustól december végéig csupán 151 452 korona 93 fillért. Hadmentességi díjként 1905-ben 9357 korona 23 fillér folyt be. Ez 51 714 korona 67 fillérrel kevesebb az 1904. évinél.²⁰ 1906 januárjától március végéig egyenes adó címén 155 175 korona 75 fillért róttak le (191 242 korona 93 fillérrel kevesebbet, mint az előző év hasonló időszakában); hadmentességi díjként pedig 3734 korona 34 fillért, míg 1905 januárjától márciusig 5378 korona 57 fillért. A rezisztencia idején a jog- és bélyegilletékeknel is feltűnő volt a visszaesés.²¹

Mivel a kormány nem tudta megpuhítani a politikai elitet, Kristóffy József belügyminiszter javaslatára – hogy a kilátástalannak tűnő elszigeteltségből kitörjön – a szociáldemokratákhoz fordult az általános választójog ígéretével. A gondolat nem nevezhető eredetinek, a szociáldemokrácia ugyanis évtizedek óta hirdette azt. Ausztriában éppen ezekben az években került napirendre, s két év múlva bevezetésre e demokratikus vívmány.²² Magyarországon mégis bombaként hatott, amikor július 27-én a belügyminiszter a szocialisták ötven tagú küldöttsége előtt ismertette választójogi programját és a mozgalom legalitásának bővítésére szánt egyéb kedvezményeket. A szocialista mozgalom megpezdült, a sztrájkok átpolitizálódtak.²³ A koalíció irányító szervezete, a „vezérlő bizottság” ellene irányuló taktikai lépést látott – nem alapítványul – a Kristóffy programban. A jobboldali többségű, konzervatív, nacionalista vezérkarú koalíciótól nem lehetett demokratikus reformot várni.²⁴ Hiszen az általános választójog kisebbségbe szorította volna a magyarokat a többi nemzetiséggel szemben, sőt a dzsentri is kisebbségbe került volna a magyar paraszttal és a városi munkásokkal szemben.²⁵

A politikai válság az őszi folyamán kulminált. A feszült figyelem az országgyűlés őszi ülészakájának szeptember 15-i megnyitása felé fordult. Erre a napra tűzött ki a szociáldemokrata párt a Parlament téren egy grandiózus tömegtüntetést, mely impozáns volt, de – a várakozások ellenére – fölöttébb békés. A szocialista küldöttség átnyújtotta a házelnöknek a munkás-

¹⁸ Nyírvidék, 1905. július 30.

¹⁹ Szabolcs, 1905. július 29.; Nyírvidék, 1905. augusztus 6.

²⁰ Az összevetéskor az 1904. évről és az 1905. év I. félévéről szóló alispáni jelentésekben szereplő, valamint a Nyírvidék 1906. január 14-i számában közölt adófizetési eredmények adatait használtuk fel. Szabolcsvármegye közönségéhez 7800/1905 K. számú tiszteletteljes jelentése Szabolcsvármegye alispánjának Szabolcsvármegye 1904. évi közigazgatásának állapotáról / Nyíregyháza, Pringer János Könyvnyomdája, 1905. 32–33.; Alispáni jelentés 1905. 19.

²¹ Nyírvidék, 1906. április 8.

²² WINKLER, Eduard: Wahlrechtsreformen und Wahlen in Triest 1905–1909 / München, R. Oldenbourg Verlag, 2000. 95. (a továbbiakban: WINKLER, 2000.)

²³ HANÁK Péter: A Monarchia válságának elmélyülése. In: Pölöskei Ferenc – Gergely Jenő – Izsák Lajos (szerk.): 20. századi magyar történelem / Bp., Korona K., 1997. 64. (a továbbiakban: HANÁK, 1997.) A bécsi udvar azonban felkészült a válság katonai megoldásának lehetőségére is.

²⁴ HANÁK Péter: Az 1905–1906. évi politikai válság. In: Hanák Péter (főszerk.): Magyarország története 1890–1918. I. / Bp., Akadémiai K., 1983. (a továbbiakban: HANÁK, 1983.)

²⁵ WINKLER, 2000. 96.; DOLMÁNYOS István: A koalíció az 1905–1906. évi kormányzati válság idején / Bp., Akadémiai K., 1976. 56–61. (a továbbiakban: DOLMÁNYOS, 1976.)

ság követeléseit. Justh Gyula türelmet és bizalmat kért, mire a feltűzött tömeg csendesen elvonult.²⁶

A külügyminiszter és a vezérlő bizottság közti titkos tárgyalások folyamán az uralkodó a koalíció megszélidülését vélte fölfedezni, s tárgyalási készségének jeléül szeptember 12-én elfogadta a Fejérváry-kormány lemondását és hajlandónak mutatkozott az ellenzéki vezérek fogadására.²⁷ A koalíció, amikor a meghívót megkapta, úgy érezte, Ferenc József megelégedte a forrongást, és kész az egyezkedésre. A király azonban inkább rapportra, semmint koccintásra hívta őket. A szeptember 23-i „ötperces audiencián” katonás rövidséggel közölte feltételeit.²⁸

A koalíció arcucsapása mélységes felháborodást váltott ki, s októberben újra felhevült a nemzeti ellenállás. Szabolcs vármegye alkotmányvédő bizottsága a törvényhatóság október 10-i rendes, őszi közgyűlése elé indítványt terjesztett: határozatilag mondja ki a vármegye közönsége, „*hogy a magyar képviselőház többségének királyi kihallgatásra meghívott vezérférjainak: Gróf Andrássy Gyulának, Gróf Apponyi Albertnak, Báró Bánffy Dezsőnek, Kossuth Ferencnek és Gróf Zichy Aladárnak Ő Felsége által folyó évi szeptember 23-án megalázó módon történt fogadtatását az egész magyar nemzetre nézve sértőnek tekinti és leg-határozottabban tiltakozik a fejedelmi jogoknak olyan önkényes gyakorlása ellen, mely az alkotmányosság alapelveinek világos megtagadását jelenti.*”²⁹

A közgyűlés újra kinyilvánította, hogy a jelenlegi válságból való kibontakozást csak úgy tartja megoldhatónak, ha a nemzet jogos követelései a többségi pártok felirata alapján teljesíttetnek, s így mód nyílik parlamentáris kormány alakítására. Ám amíg a végrehajtó hatalom vezetését nem veszi át alkotmányos kormány, a törvényhatóság minden hónap 10-én – vagy ha ez az időpont ünnepnapra esnék, akkor az ezt követő hétköznapon – rendkívüli közgyűlést tart. A kormányhatalom által netán megvonandó tisztviselői javadalmazásokról való gondoskodás a július 12-i közgyűlés 13177/905. szám alatt hozott határozata szerint (mely ellen a m. kir. belügyminiszter megsemmisítéssel nem élt, illetve egyáltalán nem is nyilatkozott a felterjesztéstől számított negyven nap alatt, így helyben hagyottnak kell tekinteni az 1886. évi XXI. tcz. 65. §-ának utolsó bekezdése értelmében) egy póttadóval fedezendő 500 000 koronás kölcsön felvételével fog történni, folyószámlán, a legelőnyösebb feltételeket nyújtó helybeli vagy budapesti pénzügyintézetől. Ezen intézkedések megtételére Szikszay Pál, Szabolcs vármegye alispánja és az alkotmányvédő bizottság küldetett ki. Már most kijelentette a vármegye közönsége, hogy ezen határozatát belügyminiszteri megsemmisítés esetén is fenntartja és a 3 %-os póttadó behajtását feltétlenül elrendeli, s erre az alispánt utasítja.

Döntés született továbbá az országgyűlésileg meg nem szavazott adóknak az adóhivatalba való beszállításának eltiltásáról. A határozat szerint az önkéntesen befizetett adók sem bocsáthatók a kormány rendelkezésére. Az alispán feladata utasítani az összes községi előjárót, hogy ezen összegeket külön – nem hivatalos jellegű naplóban – könyveljék el és takarékpénztáraknál vagy szövetkezeteknél gyümölcsözőleg helyezték el. Ennek szigorú megtartása a járási főszolgabírák útján ellenőriztetik, ugyancsak az alispán által. Az ellenállási mozgalom szempontjából a közgyűlés tárgysorozatai közül még egyet meg kell említenünk, méghozzá a 389/905. Bgy. számú határozattal megalakított alkotmányvédő bizottság indítványát július 15-i ülésén hozott döntéseinek elfogadására és a bizottság tagjainak kiegészítésére vonatkozólag. A közgyűlés kimondta, hogy a póttartalékosok behívói – mint törvényellenesek – nem kézbe-síthetők s ennek betartására utasítatnak a vármegye illetékes tisztviselői. Továbbá arra is, hogy a hadseregbe önként belépni szándékozók részére szükséges bizonylatokat semmilyen körülmények között ne állítsák ki.³⁰

²⁶ GRATZ, 1992. 96.; HANÁK, 1997. 65.

²⁷ HANÁK, 1983. 587.

²⁸ Uo. 589. ; HANÁK, 1997. 65.

²⁹ SzSzBML IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1905/II. 44. kötet, 1905. október 10-i ülés

³⁰ Uo.

Ezt követően a közgyűlés folytatását a főispán másnapra halasztotta,³¹ a bizottsági tagok pedig a Koronában együttes ebédre gyűltek össze.³²

Néhány nappal később, 1905. október 13-án az uralkodó báró Fejérváry Gézát másodszor is megbízta kormányalakítással. A helyi lapok az egyre inkább jelentkező közönről, megrettenésről, hivataléhségről számolnak be, de kitartásra buzdítanak, meg nem alkuvásra, a küzdelem végigharcolására.³³

Szabolcs vármegye nemzeti ellenállása következő lépcsőfokára november hónapban lépett, amikor is Kristóffy belügyminiszter 1905. november 9-én leiratot intézett a vármegye közönségéhez. Ebben tudatta, hogy az október 10-i közgyűlés alkotmányvédő határozatait megsemmisítette, azok végrehajtását megtiltotta. Továbbá utasította az alispánt, hogy ennek fogantatása iránt intézkedjék, s nyolc nap alatt tegyen róla jelentést. Abban az esetben, ha a kért jelentés a megjelölt időn belül nem érkeznék be, az a rendelet végrehajtásának megtagadásával érne fel.³⁴ A sérelmes leirat visszavonása céljából Szikszay Pál az 1886. évi XXI. tcz. 68. §-a c. pontjában gyökerező jogával élve feliratot intézett a vármegye főispánja útján a belügyminiszterhez.³⁵ Az újabb fejlemények miatt szükségessé vált Szabolcs vármegye alkotmányvédő bizottságának összehívása. Erre 1905. december 4-én hétfőn délelőtt 10 órakor került sor a vármegyeházán. A törvényhatóság december 10-i rendkívüli közgyűlésére készítették el indítványukat.³⁶

Új fejezet vette kezdetét a vármegye küzdelmében, ugyanis a népszerű, nagyra becsült főispán megsürgette lemondásának elfogadását a kormánynál.³⁷ Az 1905-ös év végére ugyanis a kormány és a vármegye közt fennforgó ellentét elmérgesedése miatt a közeljövőben számítani lehetett arra, hogy a főispántól a végrehajtó hatalom a vármegyei tisztviselők felfüggesztését fogja kívánni. S mivel báró Feilitzsch Berthold nem akart meggyőződésével ellentétbe kerülni, lemondását írásban is benyújtotta. Ezzel a napirend előtti bejelentéssel vette kezdetét a rendkívüli közgyűlés, melyre Bory Béla, az alkotmányvédő bizottság elnöke reagált. Sajnálatát fejezte ki a vármegye közönsége nevében báró Feilitzsch Berthold távozása miatt, ugyanakkor nagybecsülését is hazafias érzületéért. Ezután felolvastatott báró Fejérváry Géza értesítése a minisztérium újbóli kinevezéséről, Kristóffy újbóli belügyminiszteri megbízatásáról, s a darabont parancsnoknak a törvényhatóságokhoz intézett körlevele. Szabolcs vármegye törvényhatósága most is bizalmatlanságát fejezte ki a Fejérváry-kormánnyal szemben, törvénytelennek nyilvánította, sőt a gróf Vay Gábor indítványának dr. Bodnár István általi módosításával született javaslatot³⁸ elfogadva kimondta: a politikai tisztességbe és egyéni becsületbe ütközik az, hogy báró Fejérváry Géza a törvény világos rendelkezése és az országgyűlés képviselőházának 1905. június 21-i határozatának egyenes tilalma ellenére az ország közvagyonát kezeli és költi. Ennek Szabolcs vármegye a képviselőházhoz intézendő feliratában kifejezést ad, sőt határozatát közli Fejérváry Géza miniszterelnökre, mint cs. és kir. tábornagyra nézve illetékes katonai becsületbíróssággal is. Kimondta továbbá, hogy nem veszi tudomásul Kristóffy belügyminiszteri kinevezését. A póttartalékosok behívásának kérdésében született határozata: a hadsereg létszámának póttartalékosok behívása által való kiegészítését törvénytelennek tartja, s a behívó jegyek kézbesítésénél minden közreműködést megtagad. A törvényhatóságok megkerülésével szolgálatra behívott vagyontalan póttartalékosok bevonulása

³¹ Nyírvidék, 1905. október 15.

³² Szabolcs, 1905. szeptember 30.

³³ Szabolcs, 1905. október 21., 28.; Nyírvidék, 1905. november 19.

³⁴ Nyírvidék, 1905. november 19.

³⁵ Nyírvidék, 1905. november 26.

³⁶ SzSzBML IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1905/II. 44. kötet, 1905. december 10-i ülés. November 10-én azért nem került sor rendkívüli közgyűlés összehívására, mert a főispán úgy értesült az alispáni jelentés folytán, hogy az alkotmányvédő bizottság elnökségének véleménye szerint sem volt ez szükséges.

³⁷ SzSzBML IV. B. 401. Szabolcs vármegye főispánjának iratai 1898–1905. 3. d. Bizalmas. 38 res/1905.; Nyírvidék, 1905. december 17.

³⁸ Erre a vármegye állandó választmányának 1905. december 9-én – a rendkívüli közgyűlés tárgyainak előkészítése céljából – tartott ülésén került sor. Nyírvidék, 1905. december 10.

folytán a hátrahagyott, nyomornak kitett családtagok segélyezésére társadalmi akció megindítását tartotta szükségesnek a közgyűlés, s ahol az kellő eredményre nem vezetne, a községi szegényalapok igénybe vételére utasította az előljáróságot.³⁹

Szabolcs vármegye az ellenállásért „karácsonyi ajándékul” dotációjának megvonását kapta. *„Első sorban is azon vármegyék állami javadalmazásának folyósítását kell beszüntetnem, amelyek törvénybe ütköző határozataikkal az állam jövedelmének nagymérvű csökkenését előidéztek. Minthogy pedig a vármegyék ebbeli törvénytelen törekvését a vármegye közönsége törvénybe ütköző határozataival és megsemmisítő rendeletem végrehajtásának megtagadásával szintén támogatta, ennél fogva ezennel értesítem, hogy állami javadalmazásának folyósítását 1906. évi január hó 1-ével, további intézkedésig megszüntetem”*⁴⁰ - állt a 133744/905. számú belügyminiszteri rendeletben, melyre az alispán felterjesztést intézett.⁴¹ A szabolcsiakat a karácsonyi ajándékcsomag nem érte váratlanul. A vármegye prominensei a felfüggesztett törvényhatósági és községi tisztviselők javadalmazását önkéntes adományokkal kívánták megoldani. 1905. december 24-ig 68-an adakoztak, összesen 228 800 koronát ajánlva fel.⁴² 1906 januárja folyamán további 52 280 koronát, tehát összesen 281 080-at⁴³, mely összeg a következő héten 17 630 korona 20 fillérrel gyarapodott.⁴⁴ Februárban 34 570 koronával duzzadt⁴⁵, márciusban pedig további 4430-cal.⁴⁶ Így körülbelül két évre lett volna biztosítva a törvényhatósági és községi tisztviselők javadalmazása.

A vármegye alkotmányvédő bizottsága 1905. december 30-án ülésezett. Mikecz Dezső főjegyző bemutatta a belügyi ügyvivő rendeletét, mellyel a vármegye alkotmányvédő határozatait megsemmisítette, és ennek kapcsán a dotációt megvonta. Egyhangúlag elhatározták, hogy a rendelkezésre álló alapból a tisztviselők fizetését hiánytalanul kiutalják, a törvénytíró rendeletet tudomásul nem veszik, és csatlakoznak az alispán által tett felterjesztés egész tartalmához. A Szabolcs vármegye alkotmányvédő mozgalmának következő állomásaként fölfogható január 10-i rendkívüli közgyűlésen ezen javaslatok elfogadást nyertek. Az 500 koronás kölcsön felvételére vonatkozó 444. Bgy. 1905. számú határozatot azonban elkülönítették a tárgyalás alatt álló ügyektől, mint kormányhatósági jóváhagyást igénylő intézkedést, mely az alispán 1905. november 16-i felterjesztése után még belügyminiszteri elintézésre várt. Szabolcs vármegye közönsége kijelentette, hogy az esetleg újonnan kinevezett főispán ellen teljes ellenállást tanúsít és nem iktatja be hivatalába.⁴⁷

A délelőtti közgyűlést követően a vármegye tisztikara az alispán elnöklete alatt egybegyűlvén, értekezleten kimondta: az alkotmány védelmében folyó nemzeti küzdelemben szolidaritást vállalva becstelennek nyilvánítja azt, aki esetleg felfüggesztett vagy elmozdított tisztviselő állásának betöltésére vállalkozna. Ezen elhatározásról szóló jegyzőkönyvet Szikszay Pál valamennyi vármegye alispánjának megküldte.⁴⁸ Szabolcsban ilyenre nem találunk példát, ám – ha hihetünk a Nyírvidéknek – Zemplénben kemény elutasításban volt része az új alispán-helyettesnek, aki ellen – a február 4-i szám beszámolója szerint – Sátoraljaújhelyen a bojkott teljes. Nem kap ennivalót, szolgát, sőt még borbélyt sem. A két hete borotvátlan Kispál Sándor elhatározta, hogy csendőr-assisztencia mellett végre megválíék arcszörzetétől. Annyira félt arca vagy nyaka megsebzésétől, hogy a borbélysegédnek fölolvasta a büntető törvénykönyv idevágó szakaszait. A borbélysegéd megkezdte feladatának teljesítését, de félidőben megállt, a szerszámát zsebre dugta és a csendőrség szeme láttára futásnak eredt. Kispál pedig

³⁹ SzSzBML IV. B. 401. Szabolcs vármegye főispánjának iratai 1898–1905. 3. d. Bizalmas. 38 res/1905.; Szabolcs, 1905. december 16.; Nyírvidék, 1905. december 17.

⁴⁰ SzSzBML IV. B. 411. Szabolcs vármegye alispánjának iratai. 500. d.

⁴¹ Nyírvidék, 1905. december 31.

⁴² Nyírvidék, 1905. december 24.

⁴³ Nyírvidék, 1906. január 28.

⁴⁴ Nyírvidék, 1906. február 4.

⁴⁵ Nyírvidék, 1906. március 4.

⁴⁶ Nyírvidék, 1906. április 1.

⁴⁷ SzSzBML IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1906/I. 45. kötet, 1906. január 10-i ülés

⁴⁸ Nyírvidék, 1906. január 14.

– beszappanozva, fehér kendővel a nyakán – utána. Végül akadt egy csendőr, aki hajlandónak mutatkozott az alispán-helyettes fél állának katonás megborotválására. Ám kemény keze alatt a borotva nyomot hagyott Kispál fél arcán, mulatság tárgyává téve az alispán-helyettest.⁴⁹

A kormány és Szabolcs vármegye közötti harc történetében elérkeztünk arra a pontra, mikor a belügyminiszteri rendeletek hangneme egyre fenyegetőbbé vált. A január 16-i, 132025/905. számúban visszautasította az október 10-i vármegyei törvényhatósági közgyűlés alkotmányvédő határozatai megsemmisítésének visszavonását kérő alispáni felterjesztést, s már csak 48 órát adott Szikszaynak az intézkedés végrehajtását közlő jelentés megtételére.⁵⁰ (Ez ellen a már kialakult forgatókönyv szerint az alispán újra felterjesztéssel élt, melyben a végrehajtás megtagadásának okait sorakoztatta fel.) Kristóffy másik, szintén 1906. január 16-ára dátumozott rendelete a december 10-i bizottsági közgyűlés határozatait is megsemmisítette. Ennek végrehajtására 8 napot bocsátott Szikszay rendelkezésére, és egy ultimátumot is: ha az alispáni jelentés nem érkezik be a jelzett határidő alatt, a törvényes megtorlás eszközeit haladéktalanul alkalmazni fogja.⁵¹ A válasz ismételt alispáni felterjesztés. Meddig mehet ez még így? Február 1-jén szigorú körrendeletet intézett a pénzügyigazgatóság a községi előljáráásokhoz 5020/1906. szám alatt, utasítást adván az önkéntesen befizetett „állami adóknak” az adóhivatalokba 8 nap alatt történő beszállítására. Az alispán ezt azonban 2364/1906. számú felhívásában megtiltotta.⁵²

A válság „megoldásáig” még négy rendkívüli közgyűlést hívtak össze. Az elsőt február 10-én, nem elsősorban az ellenállás szervezése jegyében tartották, de tárgyalták a belügyminiszter másodízbeni megsemmisítő rendeletét és a közgyűlés helyeslően tudomásul vette az alispánnak a már megszokott forgatókönyv szerinti reakcióját.⁵³

A március 5-i viszont emlékezetessé vált. A vármegyei háza nagyterme teljesen megtelt az özszesereglett bizottmányi tagokkal és a karzat előkelő hölgyközönséggel. Az események gyors változása miatt a feszültség tetőpontjára hágott. Február 19-én ugyanis katonaság szállta meg a parlament épületét, kihirdették az országgyűlés feloszlásáról és egyéb rendkívüli intézkedésekről szóló királyi leiratot.⁵⁴

Már több törvényhatóság önkormányzati jogát felfüggesztették, s ez várt Szabolcs vármegyére is. Ebben a helyzetben a választott tisztikar – lemondás vagy nyugdíjazás útján történő – távozását határozta el, mert nem akarta végrehajtani az elnöki székbe ültetendő királyi biztos törvénytelen rendelkezéseit.⁵⁵ A vármegye közönsége Bory Béla indítványára kimondta a választott tisztviselői kar magatartásának nyilvános elismerését, és kötelezőleg kijelentette, hogy az alkotmányos jogrend helyreálltával a tisztújítás alkalmával visszahelyezi őket eddig viselt tisztségükbe. Azok a választott tisztviselők – kik vagy mert nyugdíjra igényt még nem szereztek vagy pedig más okból keletkezett elhatározásuk miatt – állásukból eltávozni nem kívántak, írásba foglalt kötelező nyilatkozatot tettek, melyben becsületszavukkal kötelezték magukat, hogy a kinevezendő királyi vagy kormánybiztossal nem érintkeznek, s annak az engedelmességet megtagadják.⁵⁶ Megvált hát állásától a választott tisztviselői kar jelentős része, élén Szikszay Pál alispánnal, de a törvényhatóság kívánságára április 1-jéig hivatalban maradásukról határoztak. Március 11-én Ferenc József felmentette Szabolcs vármegye főispánját. Mindenki tisztában volt vele, hogy báró Feilitzsch Berthold távozása után jön a kormánybiztos. Helyette azonban újabb megsemmisítő rendelet érkezett, erre alispáni jelentés, az

⁴⁹ Nyírvidék, 1906. február 4.

⁵⁰ Nyírvidék, 1906. január 28.

⁵¹ Uo.

⁵² Szabolcs, 1906. február 10.; Nyírvidék, 1906. február 11.

⁵³ Nyírvidék, 1906. február 11.; Szabolcs, 1906. február 17.

⁵⁴ GRATZ, 1992. 113–114.; HANÁK, 1997. 66.

⁵⁵ Az országos hivatalos lap április 4-i száma publikálta Nagy Lászlónak, Szatmár vármegye főispánjának Szabolcs- és Szatmár vármegyék királyi biztosává való kinevezését. Nyírvidék, 1906. április 8.; Az „áprilisi paktum” megkötése miatt azonban Szabolcs vármegye közönsége nem találkozott vele. Állítólag 7800 korona kegydíjjal menesztették. Nyírvidék, 1906. április 29.

⁵⁶ Nyírvidék, 1906. március 5. Rendkívüli kiadás 9. a. szám; Szabolcs, 1906. március 10.

alispáni jelentésre a március 22-i – a nemzeti ellenállás utolsó előtti – rendkívüli közgyűlésén egyhangú helyesléssel hozott határozat. Továbbá az esetlegesen kinevezendő új főispánnal vagy kormánybiztossal szemben a legmerevebb visszautasítás álláspontjának újbóli megerősítése.⁵⁷

Szabolcs vármegye rezisztenciájának utolsó rendkívüli közgyűlésén elhangzott a főispán búcsúirata és a március 5-i közgyűlés nyugdíjazási határozatainak megsemmisítése. Kállay András – tekintettel a remélhető politikai változásra – a törvényhatóság nevében azt a kérést intézte a tisztviselőkhöz, hogy kérvényüket vonják vissza. Erre egyedül Szikszay Pál nyilatkozott elhatározásának megmásíthatatlanságáról, hiszen a tisztviselők nyugdíjba vonulása 30 évi szolgálat után teljesen természetes dolog volt.⁵⁸ Ez a közgyűlés zárta le Szabolcs vármegye alkotmányért folytatott küzdelmét.

Mit is értett Kállay András a remélhető politikai változáson? 1906 márciusára az ellenálló vármegyék többsége megadta magát, csak tízben folyt még némi ellenszegülés.⁵⁹ A bomlásnak indult koalíció pedig április 4-én alkut kötött. Ferenc József április 6-án fogadta Kossuthot és Andrássyt, s gyorsan tető alá hozták a paktumot. A koalíció a kormányra jutás fejében feladta programját, nemzeti követeléseit. Vállalta a katonai követelések kikapcsolását, a költségvetés és az újoncjutalék megszavazását, a darabont-kormány által kötött külkereskedelmi szerződések törvénybe iktatását, a Tisza- és a Fejérváry-kormány felmentését minden anyagi és jogi felelősség alól és a választójogi reform megvalósítását.⁶⁰ Így az uralkodó 1906. április 7-én a koalíció bizalmát is élvező Wekerle Sándort bízta meg az új kormány megalakításával. A kormány eskütetele után azonnal kiírta az új választásokat 1906. április 29. – május 8. közötti időszakra.

Szabolcs vármegye központi választmánya 1906. április 30-ára tűzte ki a választás napját.⁶¹ A már megszokott módon a belügyminisztérium felszólította a vármegyék alispánjait, így Szikszay Pált is, hogy a közrend és a közbiztonság fenntartása, a választói jog szabad gyakorlatának és a választás zavartalan lefolyásának biztosítása érdekében tegyék meg jelentéseiket arra vonatkozóan, mennyi és milyen fegyvernemű katonai, karhatalmi vagy csendőri segédletre lesz okvetlenül szükség. Ennek megbecsléséhez Szikszay a helyi „főszerzők” segítségét vette igénybe. Április 20-án és 21-én elkészültek a főszolgabírók visszajelzései. Nyírbátorba 50 lovas, 50 gyalog katona és 15 csendőr, Kisvárdába 20 csendőr, Nagykállóba 12 csendőr, Tiszalökre 100 lovas katona és 16 csendőr, Nyírbogdányba 20 csendőr kivezénylését tartották kívánatosnak, Nyíregyháza város polgármestere pedig 12 csendőr jelenlétét ajánlotta. E jelentések szerint az alispán elkészítette felterjesztését a belügyminiszterhez a kért katonaság és csendőrség kirendelése végett, s kívánatosnak tartotta, hogy ezek már április 29-én délután a helyszínen rendelkezésre álljanak. Továbbá azzal a kérelemmel fordult a belügyminiszterhez, hogy rendelje el a Nyíregyházán állomásozó császári és királyi, valamint honvéd huszárságból 200 katonának április 29-től a laktanyában való készenlétben tartását, hogy szükség esetén a főszolgabírák felkérésére azonnali kivonulásra rendelkezésre álljanak. Végül közölte, hogy Szabolcs vármegyében a kirendelendő karhatalmat mindenütt a hivatalvezető főszolgabíró, Nyíregyházán pedig Kertész Bertalan rendőrfőkapitány fogadja.⁶² Ezek bevetésére április 30-án nem került sor, jelenlétük csupán a prevenciót szolgálta.

„Soha sem volt olyan csendes választás Szabolcs megyében, mint aminőnek a mostani ígérkezik. Az eddigi képviselőknek ellenjelöltjeik még nincsenek, és minden valószínűség szerint nem

⁵⁷ SzSzBML IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1906/I. 45. kötet, 1906. március 22-i ülés

⁵⁸ SzSzBML IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1906/I. 45. kötet, 1906. április 7-i ülés

⁵⁹ GRATZ, 1992. 114–115.; HANÁK, 1983. 604.

⁶⁰ DOLMÁNYOS István: A koalíció kormányzatának első szakasza (1906–1907). In: Hanák Péter (főszerk.): Magyarország története 1890–1918. II. / Bp., Akadémiai K., 1983. 605. ; DOLMÁNYOS, 1976. 296–301.; GRATZ, 1992. 116–117.; HANÁK, 1997. 66.; PÖLÖSKEL, 1998. 436.; ROMSICS, 2000. 70.; FÓNAGY Zoltán: Modernizáció és polgárosodás. Magyarország története 1849–1914-ig / Debrecen, Csokonai K., 2001. 87.

⁶¹ SzSzBML IV. B. 403. Szabolcs vármegye központi választmányának iratai 1900–1906., 1906. április 18-i ülés.

⁶² SzSzBML IV. B. 411. Szabolcs vármegye alispánjának iratai. 500. d. 41735/1906.

*is lesznek. A fennálló törvényes rendelkezésekből kifolyólag a vármegye központi választmánya most is kibocsátotta a szokásos hirdetményét és a büntető §-okra hivatkozva inti a választókat a közrend és béke meg nem zavarására.*⁶³ A szabolcsi választások a várakozásoknak megfelelően alakulva a várt eredményt hozták. Délelőtt 10 órára már valamennyi főszolgabíró tájékoztatási kötelezettségének eleget téve jelentett az alispánnak. Távirat érkezett 8 óra 35 perckor Nyírbátorból Uray Miklós, 8 óra 40 perckor Nyíregyházáról Meskó László, 8 óra 43 perckor Nagykállóból Mezőssy Béla, 8 óra 46 perckor Kisvárdáról Hrabovszky Guidó, 9 óra 15 perckor Nyírbogdányból Kállay Leopold és 9 óra 45 perckor Tiszalökről Pap Zoltán egyhangúlag képviselővé történt megválasztásának hírével.⁶⁴ A győztesek tehát ugyanazok a függetlenségi párti jelöltek, mint 1905. január 26-án.

Az 1906. május 19-re hirdetett országgyűlés munkáját nem zavarta meg katonai karhatalom, ezúttal nem olvastatott fel feloszlást elrendelő királyi leirat. Úgy tűnt, a rend helyreállt. De nem így történt. Hiszen az 1906 áprilisában bekövetkezett paktumos megoldás a problémákat valójában nem oldotta meg, csupán elodázta a válságot. Az egyéves agónia után dicstelenül letűnt koalíciót 1910-ben – a dualizmus utolsó képviselő-választásainak eredményeként – a Nemzeti Munkapárt néven feltámasztott régi szabadelvű gárda váltotta fel. A rendszer bomlását azonban a Tisza-reakció időleges konszolidációja sem tartóztathatta fel. Látványos és gyors összeomlását az 1914-ben kitört világháború hozta meg, amelynek végére az 1867-es kiegyezéssel létrehozott Osztrák–Magyar Monarchia már nem létezett.

⁶³ Szabolcs, 1906. április 28.

⁶⁴ SzSzBML IV. B. 411. Szabolcs vármegye alispánjának iratai. 500. d. 41735/1906.

Irodalom

- CZÖVEK István: Az önkényuralom és a dualizmus kora. In: Cservényák László (szerk.): Szabolcs-Szatmár-Bereg megye monográfiája. I. / Nyíregyháza, 1993.
- CZÖVEK István: Oroszország külpolitikája II. Sándor korában és a közvélemény / Nyíregyháza, 1991.
- DOLMÁNYOS István: A koalíció az 1905 – 1906. évi kormányzati válság idején / Bp., Akadémiai K., 1976.
- DOLMÁNYOS István: A koalíció kormányzatának első szakasza (1906 – 1907). In: Hanák Péter (főszerk.): Magyarország története 1890–1918. II. / Bp., Akadémiai K., 1983.
- FÓNAGY Zoltán: Modernizáció és polgárosodás. Magyarország története 1849–1914-ig / Debrecen, Csokonai K., 2001.
- GRATZ Gusztáv: A dualizmus kora. II. / Bp., 1992.
- HANÁK Péter: Az 1905–1906. évi politikai válság. In: Hanák Péter (főszerk.): Magyarország története 1890–1918. I. / Bp., Akadémiai K., 1983.
- HANÁK Péter: A Monarchia válságának elmélyülése. In: Pölöskei Ferenc – Gergely Jenő – Izsák Lajos (szerk.): 20. századi magyar történelem / Bp., Korona K., 1997.
- PÖLÖSKEI Ferenc: A dualizmus válságperiódusa (1890–1918). In: Gergely András (szerk.): 19. századi magyar történelem 1790–1918 / Bp., Korona K., 1998.
- ROMSICS Ignác: Magyarország története a XX. században / Bp., Osiris K., 2000.
- WINKLER, Eduard: Wahlrechtsreformen und Wahlen in Triest 1905–1909 / München, R. Oldenbourg Verlag, 2000.
- Az 1905. évi február hó 15-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház. – Napló. I. / Bp., Az Athenaeum irodalmi és nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája, 1905.
- Az 1905. évi február hó 15-ére hirdetett országgyűlés Főrendiházának Naplója. I. / Bp., Pesti Könyvnyomda - Részvény-társaság, 1906.
- Szabolcsvármegye közönségéhez 7800/1905 K. számú tiszteletteljes jelentése Szabolcsvármegye alispánjának Szabolcsvármegye 1904. évi közigazgatásának állapotáról / Nyíregyháza, Pringer János Könyvnyomdája, 1905.
- Szabolcsvármegye közönségéhez 17500/1905 K. számú tiszteletteljes jelentése Szabolcsvármegye alispánjának Szabolcsvármegye 1905. évi I-ső félévi közigazgatásának állapotáról / Nyíregyháza, Pringer János Könyvnyomdája, 1905.

Levéltári források

- Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat Levéltára (SZSZBML) IV. B. 402. Közgyűlési jegyzőkönyv 1905/I. 43. kötet, 1905/II. 44. kötet, 1906/I. 45. kötet
- SZSZBML IV. B. 403. Szabolcs vármegye központi választmányának iratai 1900 – 1906.
- SZSZBML V. B. 180. Nyíregyháza rendezett tanácsú város központi választmányának iratai 1905–1914.
- SZSZBML IV. B. 401. Szabolcs vármegye főispánjának iratai 1898–1905. 3. d. Bizalmas.
- SZSZBML IV. B. 411. Szabolcs vármegye alispánjának iratai. 500. d.

Felhasznált sajtóanyag

- Nyírvidék 1905–1906.
Szabolcs 1905–1906.